

Følgende tekst er **plukket fra** hæftet ”Råd og vink om afskrift og plagiat”, Udgivet af Undervisningsministeriet.

Hæftet er beregnet som hjælp til lærere, men uddraget her er eminent til elever, der vil sikre sig ikke at blive bortdømt ved projektarbejder.

Forfatterne er fagkonsulenterne Kirsten Frandsen, Lars Kjær Hansen og Lars Thorup.

Internettet

Udbredelsen af internettet på htx skolerne og elevernes private netadgang har været en stor gevinst for adgang til informationer. Internettet har på mange måder demokratiseret adgangen til viden og oplysning og derfor kvalificeret projektarbejdet.

Men internettet har også skabt en række problemer med selvstændighedsniveauet ved projektundervisning. Det er meget nemt, undertiden for nemt, at sammenstykke sit projekt fra diverse internetkilder og foregive at det er et selvstændigt produkt. I så fald er der tale om et plagiat, hvor hovedparten af selvstændigheden ved arbejdet består i elektronisk at klippe og klistre fra diverse internetkilder, eller hente et afsluttet projektarbejde fra en database.

Informationssøgning og kildekritik

Blandt de mål eleverne skal lære gennem et projekt er løbende at skaffe sig ny viden om de problemstillinger de arbejder med og at dokumentere processen gennem en rapport.

En sådan søgen efter ny viden kan føre langt omkring på biblioteker, internettet, materiale fra virksomheder og forskningsinstitutioner, interview med fagfolk etc. Mulighederne er mangfoldige og det er det, der er med til at gøre projektarbejdsformen til en spændende udfordring.

I mange tilfælde betræder eleverne nyt land, og har derfor ikke den helt store erfaring i at sortere og forholde sig kritisk til de informationer, de præsenteres for.

En nazistisk pjece eller hjemmeside kan ikke tillægges den helt store sandhedsværdi, men kan til gengæld være en god kilde til indsigt i propaganda-metoder og historieforfalskning. En virksomheds glittede årsberetning siger måske mere om, hvordan virksomheden gerne vil tage sig ud i aktionærernes eller omverdenens øjne, end hvad virksomheden reelt står for. En selvbiografi rummer ikke nødvendigvis den endelige sandhed om personen. En avisartikel er måske ikke så underbygget, som journalisten giver det udseende af. Et tv-program kan have spidset sit budskab skarpere til, end der er hold i virkeligheden. Et vindmøllelav kan have blæst fordelene ved vindkraft betydeligt op på sin hjemmeside. Risikoen for at blive ledt på afveje er uendelig.

Derfor vil det altid være nødvendigt at introducere eleverne til den mængde informationer de præsenteres for, og give dem nogle værktøjer til kritisk at sortere mellem informationerne.

Når det drejer sig om bøger og tidsskrifter, har de fleste en erfaring at trække på. En videnskabelig artikel kan normalt tillægges større sandhedsværdi end et populær-videnskabeligt værk. En seriøs

avis kontrollerer sine artikler bedre end et formiddagsblad. Det er erfaringer, som eleverne måske for første gang er ved at gøre sig, og en erfaren håndsækning i arbejdsprocessen er ofte en forudsætning for at undgå de værste faldgruber.

Med de traditionelle medier er der normalt også god hjælp at hente i litteraturlister og kommenterede bibliografier, materialelister fra Amtscentre etc.

Når det drejer sig om internettet, er risikoen for at falde igennem eller blive ledt på afveje betydeligt større, fordi alle har mulighed for at give deres besyv med. Internettet har ikke en stab af redaktører og forlagsmedarbejdere, der kan luge de værste vildskud væk. Til gengæld rummer nettet et væld af oplysninger og synsvinkler, som normalt ikke ville have fundet ørenlyd i en kommerciel mediebranche, eller ville have lidt en ofte overset skæbne hos undergrundsforlag eller som private udgivelser.

Internettet rummer desuden den ulempe, at seriøse hjemmesider kan optræde sideordnet med det rene nonsens selv om de umiddelbart tager sig troværdige ud. Derfor er der i undervisningen behov for megen kritisk sans, når internettet anvendes i projektarbejdet på htx.

Den helt store faldgrube ved internettet er dog, at langt de fleste hjemmesider er gratis at anvende bortset fra omkostningerne ved at være på nettet. Det leder til den udbredte misforståelse, at man også frit kan kopiere og genanvende det materiale som hentes fra nettet. De opfattes som allemandseje så at sige. Men materiale fra internettet er underlagt de samme ophavsretslige regler som alle andre produkter.

Ophavsret og droit morale

Ophavsretsloven fastlægger dels de økonomiske og juridiske regler om mangfoldiggørelse af et ophavsretsbeskyttet værk, dels en moralkodeks for de mere ideelle rettigheder - også kaldet droit morale.

Hovedreglen er, at en forfatter og hans arvinger har ophavsretten til værket ind til 70 år efter hans død. Derefter kan enhver frit reproducere værket, hvis man overholder droit morale.

Droit morale kan frit oversættes til, at man skal respektere ophavsmandens og værkets integritet. Hvis det gengives, skal det gøres loyalt, og ophavsmanden skal krediteres for produktet. Ludvig Holbergs navn skal stadig følge en gengivelse af "Jeppe på Bjerget", og relativitetsteorien forbliver knyttet til Einsteins navn. Et værk må heller ikke bruges på en måde, der kan skade ophavsmandens omdømme. Bachs musik som lydtapet i en satanistisk film vil være et brud på droit morale, uden der dog er den store risiko for retsforfølgelse, da 70 års reglen for længst er passé. TV2/Lorry er dog blevet idømt en klækkelig erstatning for at have brugt Jacob Gades "Tango Jalousi" som underlægningsmusik i et reklamespot, selvom de havde betalt den sædvanlige Kodaafgift. En sådan kommerciel brug kræver særlig tilladelse. Droit morale håndhæves altså i almindelig retspraksis.

Ophavsretslovgivningen fastlægger også regler for hvor langt et citat, det er tilladt at anvende fra et værk uden ophavsmandens samtykke.

Hovedreglen er, at det er "tilladt at citere i overensstemmelse med god skik og i det omfang, som betinges af formålet". Ved kommerciel brug er kravene noget strammere end ved brug i forskning og undervisning. Et citat på få linjer vil aldrig komme i konflikt med ophavsretsloven, mens et længere citat vil være tilladt i undervisningssammenhænge, hvis det er nødvendigt for forståeligheden. Citatet må dog aldrig træde i stedet for noget, man selv burde have skrevet.

Lovgivningen beskæftiger sig mest med kommerciel reproduktion af andres arbejde i mere end et eller nogle få eksemplarer til privat brug. Derfor vil der sjældent opstå konflikter med ophavsretslovgivningen i forbindelse med projektarbejder - de mangfoldiggøres normalt kun i få eksemplarer. Hovedreglerne i ophavsretslovgivningen er nemlig en god rettesnor for, hvad der er god praksis i omgang med andres arbejde på en hæderlig måde. I hverdagen er det umuligt at håndtere to regelsæt. Et der gælder i skolen, og et i andre situationer. Dobbeltmoral kan og bør ikke være et pædagogisk princip i htx-uddannelsen.

Citat, kildeangivelse og plagiat

I projektarbejder skal et citat, en illustration eller anden form for gengivelse af andres arbejde altid omkranses med citationstegn og/eller en note om, hvor citatet stammer fra. Hvis alle respekterede dette, ville dette råd og vink hæfte (næsten) kunne slutte her.

Reglen gælder uanset citatets alder og hvor citatet stammer fra. Og her er internettet ingen undtagelse. Reglen gælder også, selvom ophavsmanden har gjort det frit tilgængeligt og dermed givet afkald på sin ophavsret.

Et citat er normalt en eller flere sammenhængende sætninger, brudstykker af tegninger og fotografier mv. som er sagt, skrevet eller på anden måde produceret af en anden person eller gruppe af personer. Enkelte ord og vendinger regnes normalt ikke for et citat, med mindre de rummer essensen af et større arbejde.

Erfaring og viden, som regnes for almen, kan også gengives uden at det nødvendigvis kræver kildeangivelse. Den viden, eleverne havde før de gik i gang med projektet, kræver normalt heller ikke noter. Ellers vil næsten ethvert projektarbejde drukne i overflødige noter og henvisninger.

Ligningen for retvinklede trekanter: $a^2 + b^2 = c^2$ kan godt gengives uden en note om, at Pythagoras er ophavsmanden eller i hvilken matematikbog, man første gang har læst om formlen, og oplysninger om, at Folketinget "mødes den første tirsdag i oktober", kræver ikke nødvendigvis en henvisning til Grundloven eller et samfundsvidenskabeligt værk.

Uden for skoleverdenen håndhæves sådanne regler af domstole og diverse nævn og kan få alvorlige økonomiske og prestigemæssige konsekvenser for den, der "glemmer" citationstegnene. I en lederartikel i Berlingske Tidende genanvendte et medlem af chefredaktionen en række afsnit fra en tilsvarende artikel i Politiken uden citationstegn. Det medførte øjeblikkelig afskedigelse.

For en del år siden indleverede en dansk læge en doktordisputats, som viste sig at være en oversættelse af et udenlandsk værk. Det udløste hverken en doktorgrad eller en forskeransættelse!

I begge de nævnte eksempler var der tale om plagiat.

I Nudansk ordbog forklares ordet plagiat således: "En efterligning, især af en kunstners eller forfatters værker, under foregivende af at arbejdet er selvstændigt og originalt".

Ordet efterligne uddybes således: "Bevidst forsøge at gøre noget på samme måde som nogen eller at få noget til at ligne noget andet".

Et plagiat er altså ikke et selvstændigt værk. Der kan både være tale om en direkte gengivelse af det oprindelige værk eller en omarbejdelse, der lægger sig så tæt op af originalværket, at der hverken er tale om selvstændighed eller originalitet.

Når det drejer sig om projektarbejde på htx, er det meningen at projektdeltagerne skal indhøste større viden og indsigt og udvikle deres evner gennem projektet. Dette kan kun ske gennem selvstændigt arbejde og ikke ved at kopiere og plagiere andres arbejde. Det giver kun øvelse i at finde de centrale informationer og fingerfærdighed i med få museklik at overføre og foregive, at det er ens eget originale produkt ved for eksempel at justere typografien og den grafiske opsætning.

Personer der bliver grebet i at plagiere hævder ofte:

- *jeg kunne ikke skrive det bedre selv og valgte derfor at genbruge originalteksten*
- *jeg har omformuleret det en smule*
- *materialet var ikke markeret med © for copyright*
- *da jeg klippede det ind i mit eget produkt glemte jeg helt, at jeg ikke havde skrevet det selv*
- *det har jeg gjort mange gange før uden at det er blevet påtalt*
- *det gør alle de andre da også.*

Listen over sådanne undskyldninger og forklaringer er næsten uendelig. Undertiden tror nogle plagiatorer selv på forklaringerne, fordi det blandt nogle kammerater er blevet en accepteret adfærd, eller der er blevet set gennem fingre med plagiering i tidligere uddannelsesforløb.

Særligt uheldigt er det hvis, der først skrives ind over for plagiering i forbindelse med eksamensprojekter, hvor sanktionerne kan virke ret barske.

Det er også god praksis løbende at tydeliggøre, hvor denne grænse ligger. Det skal selvfølgelig gøres således, at man undgår at mistænkeliggøre det store flertal af elever, som aldrig kunne drømme om at plagiere andres arbejde. En frugtbar atmosfære af gensidig tillid og troværdighed er et langt bedre middel mod plagiat end stramtandet kontrol.

Undervisningsmateriale, der er sammenstykket fra flere kilder, skal noteres med de nødvendige citationstegn og kildeangivelse og reglerne fra Copy-Dan skal selvfølgelig respekteres.

Grænsen mellem selvstændighed og plagiat

Når det drejer sig om citater, ligger grænsen fast. Men der kan opstå en lang række af grænsetilfælde, hvor der ikke direkte er tale om citat, men hvor projektarbejdet eller dele deraf består af hybridformer mellem citatet og det selvstændige arbejde. Det kan være en omskrivning af en enkelt tekst eller et sammenstyk af små tekstcitater, der tilsammen danner en tekstmosaik med forbindende tekst.

Hvorvidt der er tale om et plagiat må afhænge af hvilket selvstændighedsniveau, der blev stillet krav om i projektoplægget, hvor omfattende krav til informationssøgningen, der blev stillet og hvilket niveau, eleverne befinder sig på.

Eleven, der er i gang med sit afsluttende eksamensprojekt i teknikfaget, skal naturligvis leve op til et langt højere selvstændighedsniveau end ved det første og mere famlende projekt i teknologi.

I et projekt, der er begrænset til at skaffe sig indsigt i den nyeste viden inden for et begrænset fagområde, vil en parafraserende fremstilling eller en tekstmosaik være en fuldgyldig besvarelse. I et mere problemorienteret projekt vil fremstillingsmåden kunne regnes for uselvstændig og plagierende.

Det er derfor en stor hjælp til eleverne, hvis opgavekravene er tydelige og tvivlsspørgsmål løbende afklares med vejlederen.

Især ved større projekter kan det også være en hjælp, hvis projektet faseinddeles i flere mellemstationer, hvor tilløb til plagiat kan standses før det bliver en dominerende arbejdsform.

Vejlederen bør også være opmærksom på, at elever eller grupper af elever, der holder sig uden for vejlederens synsvidde, eller holder deres delresultater tæt til kroppen, undertiden er kørt fast eller på afveje. I begge tilfælde er der større risiko for, at eleverne forfalder til plagiat, når deadline melder sig. Det kan enten være i form af plagiat fra internettet eller afskrift af andres projekter.

Inspiration og plagiat

Inspiration kan hentes fra mange kilder. En kunstner henter ofte inspiration ved at se, hvordan andre kunstnere arbejder, og producenter og designere har ofte ladet sig inspirere af andre inden for samme branche. På samme måde kan det også være givtigt at se, hvordan et tilsvarende projekt har været løst før. Det kan give afsæt til nye ideer, og man kan undgå at begå de samme fejl som sine forgængere.

Som inspirationsmateriale findes der en omfattende samling af tidligere projekter f. eks. på www.studienet.dk som med fordel kan inddrages i undervisningen på en instruktiv måde. I en del tilfælde henter elever også projekter som inspirationsmateriale og inddrager dem på en konstruktiv måde i projektet. Det kan være alt fra ideer til informationssøgning til måden at strukturere sin arbejdsproces.

Men man kan også komme ud for, at nogle falder for fristelsen til at kopiere dele af eller hele projektet og foregive, at det er ens eget produkt. F. eks. afleverede to elever i samme klasse helt enslydende besvarelser. Det gav umiddelbart mistanke om, at en af dem havde kopieret den andens besvarelse. Ved nærmere eftersyn viste det sig, at de begge havde været omkring studienets database og sprunget over, hvor gærdet var helt i jordhøjde. Eksemplet er desværre ikke enkeltstående.

Det er heller ikke ualmindeligt, at der på skoler kan forekomme en undergrundsaktivitet, hvor projekter og andre opgavebesvarelser cirkulerer eleverne imellem via intranet, private hjemmesider eller i papirudgave.

Kilder, citater, noter og litteraturliste

Kilden skal anføres præcist på anvendelsesstedet.

Internetkilder angives med den fuldstændige adresse som vist i nedenstående eksempel:

<http://www.greeneclipsesoftware.com/eclipsecrossword/ideas.html>

Hvis den fuldstændige adresse ikke kan læses angives "krummespor" som vist i nedenstående eksempel:

www.mst.dk>kemikalier>plantebeskyttelsesmidler>Evaluering af pesticidhandlingsplan 2. > side 15

Afgørende internetkilder bør vedlægges som bilag i papirform eller som digital kopi.

Bøger anføres i nævnte rækkefølge med: forfatterens navn, bogens titel, de anvendte sider, udgivel- sesår, som vist i følgende eksempel:

Kai Wellendorf: *Produktudvikling med økonomisk succes s. 126 -36 (1989)*

Hvis der henvises til det samme værk flere gange, behøves der kun den fulde note første gang. En efterfølgende note kan være: Kai Wellendorf s. 150.

Hvis et værk har flere forfattere, anføres kun den første af forfatterne.

Artikler anføres med: forfatterens navn, artiklens overskrift, udgivelsesstedet, dato, som vist i nedenstående eksempel:

Kurt Westh Nielsen: Den evige kamp mellem kodemagere og kodebrydere. Ingeniøren. 29. marts 2002.

Citater

Der skal altid sættes citationstegn omkring det citerede. Citater kan ikke erstatte noget, man selv burde have skrevet. Af teksten skal det fremgå, hvorfor citatet anvendes. Ophavsretsloven skal overholdes, når det drejer sig om citaters længde.

Noter

Noter anføres som fodnoter eller i en notefortegnelse sidst i projektet.

Litteraturliste

De anvendte kilder anføres i alfabetisk rækkefølge efter forfatterens efternavn.

Den samlede litteraturliste skal give et reelt billede af de anvendte kilder. Kun bøger, der faktisk er anvendt i projektet, bør anføres.